До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
Національного університету
«Одеська юридична академія»
65009, м.Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Валах Вікторії Володимирівни
на дисертацію Уразовської Ольги Сергіївни
«СПАДКУВАННЯ ПРАВА НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ»
подану на здобуття наукового стуупеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Земельна ділянка та права на неї є тими матеріальними благами, тими об'єктами цивільного обігу, які завжди мають попит незалежно від суспільної формації та системи цінностей на будь-якому етапі розвитку суспільства. При цьому, виступаючи у цивільному обігу, земельна ділянка може бути одночасно об'єктом як речових прав, характеризуючи відносини суб'єкта щодо земельної ділянки, так і зобов'язальних прав при оцінці відносин між суб'єктами стосовно такої ділянки.

Спадкування прав на земельні ділянки має міжгалузевий характер та зумовлює наявність одночасного регулятивного впливу двох галузей законодавства: цивільного та земельного. При цьому норми цивільного законодавства встановлюють способи переходу земельної ділянки та прав на неї, у той час як норми земельного – визначають обмеження щодо обігоздатності земельних ділянок та майнових прав на них. Саме тут можна спостерігати істостний вплив обмежень на свободу обігоздатності земельних ділянок. Співвідношення норм цивільного та земельного законодавства щодо обігоздатності земельних ділянок на прикладі їх спадкування за новими

Цивільним та Земельним кодексами України до сьогодні не було предметом ґрунтовних наукових досліджень.

Особливості, які притаманні земельній ділянці як одночасному об'єкту земельного та цивільного права, загострення приватноправових інтересів у галузі спадкування землі, а також сучасна динаміка економічної, правової та соціальної сфер суспільства, різноманітність та неузгодженість українського законодавства, яке регулює питання спадкування землі, обумовили актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Уразовської О.С.

Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності і права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені відповідно до вимог МОН України. Метою дисертаційної роботи є розвиток науки цивільного права щодо спадкування права на земельну ділянку за законодавством України, а також внесення теоретично обґрунтованих пропозицій про вдосконалення чинного законодавства в цій сфері.

Методологічна основа дисертаційного дослідження не викликає сумнівів. Дисертантом використано низку загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, вибір яких зумовлювався особливостями об'єкту, предмета, мети і завдань дослідження. У дисертації використані як загальнонаукові

(діалектичний, лінгвістичний, системно-аналітичний), так спеціальні методи юридичного пізнання, зокрема історико-правовий, формально-логічний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий, догматичний.

Емпіричною базою дослідження матеріали судової практики України та судова практика Європейського суду з прав людини за 2016-2018 роки.

У роботі сформульовано низку положень, які відзначаються науковою новизною і заслуговують на підтримку. Зокрема, автором проведено ґрунтовний аналіз літературних та нормативних джерел щодо становлення законодавства стосовно спадкування землі в Україні. Таке дослідження дозволило авторові вдосконалити періодизацію розвитку спадкування права на земельну ділянку в Україні шляхом виділення 6 етапів та окреслення особливостей кожного з них (п. 1.2. Розділу 1).

Заслуговує на увагу висновок автора про невідповідність між змістом статті 1225 Цивільного кодексу України та її назвою - «Спадкування права на земельну ділянку». Відмічається безпідставне звуження законодавцем об'єкта спадкування прав на земельну ділянку лише правом власності. За справедливим зауваженням дослідника, «...взагалі не вказана процедура спадкування інших прав на землю» (с. 86-87). Як наслідок, пропонується внесення відповідних змін до вказаної норми шляхом роширення кола об'єктів спадкування прав на землю за рахунок сервітуту, емфітевзісу, суперфіцію. Така пропозиція є досить слушною та такою, яка відповідає безперервності цивільного обігу, зокрема, земельних ділянок, що підтверджує й наявна судова практика з цього питання, яку проаналізовано у дисертаційному дослідженні.

Автором на підставі дослідження позицій науковців розмежовуються поняття «способи набуття права власності» та «підстави набуття права власності». Так, способи набуття права власності на земельну ділянку – це сукупність подій і обставин, які чітко передбачені в законі та з настанням яких може виникнути право власності на земельну ділянку. Підстави набуття права власності на земельну ділянку – юридично визначені факти, на основі яких може виникнути право власності на земельну ділянку за способами, передбаченими законом (с. 93-94). Таке розмежування вважається доцільним з

огляду на різноплановість вказаних правових явищ: перше опосередковує процедуру, встановленну чинним законодавством, внаслідок якої суб'єкт отримує право власності на землю; друге – реальні обставини, з якими норми права пов'язують можливість отримати таке право.

Досліджуючи проблеми спадкування майна фермерського господарства, автор доходить обґрунтованого висновку про те, що сертифікати на право на земельну частку (пай) є дійсними до виділення власникам земельних часток (паїв) у натурі (на місцевості) земельних ділянок та видачі їм державних актів на право власності на землю. Такий стан обумовлений, з одного боку, особливістю земельної частки (паю) як об'єкта земельних правовідносин, а з іншого, - правовим становищем фермерського господарства, який врегульовано вспеціальними нормами земельного законодавства. Останнє зумовлює й певні істотні риси спадкування майна такого господарства, які висвітлено у дисертаційному дослідженні (с. 121-122).

У роботі проводиться аналіз чинного українського законодавства та положень доктрини цивільного та земельного права щодо визначення землі як об'єкта відповідних прав та доводиться необхідність ураховувати при спадкуванні прав на земельну ділянку правове визначення земель як сформованих та несформованих земельних ділянок. Такий поділ земельних ділянок на види зумовлює особливості правового режиму кожного виду. Зокрема, як вірно зазначає автор, несформовані земельні ділянки можуть успадковуватись, але розпорядження ними в інший спосіб (купівля-продаж, оренда тощо) є неможливим. Відтак, несформовані земельні ділянки слід вважати об'єктами цивільного права, обігоздатність яких є обмеженою в силу прямих приписів закону (с. 126-128).

Окрему увагу автор приділяє дослідженню долі земель сільськогосподарського призначення, які отримані у спадщину іноземними громадянами. Зокрема, на підставі аналізу норм чинного земельного законодавства та відповідної судової практики, автором зроблено аргументований висновок про необхідність внесення доповнень до статті 81 Земельного кодексу України, яка передбачатиме правовий механізм реалізації

обов'язку іноземця щодо відчуження земельної ділянки сільськогосподарського призначення, отриманої ним у спадщину (с. 131-133). Надалі автор надає власне бачення щодо процедури такого відчуженя (с. 133), яка, на наш погляд, є вдалою з огляду на її тісну кореляцію з існуючими нормами цивільного та земельного права.

Дисертантом розкривається проблема оформлення спадкових прав на земельну ділянку, право власності на яку спадкодавець належним чином не оформив за своє життя. У подібних випадках з-за відсутності правовстановлюючих документів нотаріус відмовляє у видачі свідоцтва про право на спадщину, і, як наслідок, внесення відомостей до Державного реєстру прав на нерухоме майно не відбувається. Автором у п. 3.3 Розділу 3 досліджуються найбільш типові ситуації, які мають місце на практиці у таких випадках, та пропонуються власні шляхи вирішення подібних проблем. Зокрема, у більшості випадків пропонується звертатися до суду із відповідними вимогами, що, на наш погляд, є вірною формою захисту, враховуючи положення статей 15 та 16 Цивільного кодексу України.

У дисертації викладені й інші положення, які мають наукову новизну, є достатньо обґрунтованими і заслуговують на увагу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем спадкування права на земельну ділянку за законодавством України;

правотворчій діяльності – для вдосконалення національного законодавства в частині регулювання спадкування права на земельну ділянку;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення судової практики щодо спадкування права на земельну ділянку за законодавством України, підготовки науково-практичних коментарів до ЦК України та ЗК України;

навчальному процесі – при викладенні нормативних дисциплін «Цивільне право», «Земельне право», «Спадкове право», спеціального курсу «Нотаріальне

право», підготовці робочих програм, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

На користь позитивного впровадження теоретичних та методологічних підходів до оволодіння знаннями у сфері цивільного права, зокрема щодо спадкування права на земельну ділянку за законодавством України, отриманих у процесі дисертаційного дослідження Уразовської О.С., свідчить акт про впровадження рузультатів дисертаційного дослідження від 08.10.2018 року. Даний акт підтверджує, що результати дослідження Уразовської О.С. були впроваджені у навчальному процесі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького при викладанні курсу «Цивільне право».

Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження відображені у 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, та 8 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, засіданні круглого столу.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів. Загальний обсяг дисертації складає 195 сторінок, з яких основний зміст – 171 сторінка, що дозволило повною мірою висвітлити основні результати дисертаційного дослідження, досягнути поставленої мети та вирішити його завдання.

Дисертант провів велику роботу по вивченню наукової літератури із загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного та земельного права України, а також актів національного законодавства, вітчизняної судової практики та рішень ЄСПЛ. При цьому переважна частина висловлених автором положень, рекомендацій і пропозицій заслуговує на увагу і може бути використана у правотворчій діяльності.

Виклад матеріалу є логічним і системним, зміст роботи відповідає темі та змісту дисертації, сформульовані завдання дослідження, їх постановка та послідовність дозволяють розкрити основний зміст теми.

Висновки дисертації випливають зі змісту роботи, носять самостійний характер, є науково обґрунтованими, містять авторські формулювання понять та пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Дисертація виконана на високому науковому і професійному рівні, тема досліджена досить повно.

Позитивно оцінюючи в цілому рівень виконаного дисертаційного дослідження, необхідно звернути увагу на деякі питання, які недостатньо обґрунтовані і потребують додаткового пояснення на захисті.

1. Характеризуючи спадкування права на земельну ділянку за законодавством України, автор доходить правильного висновку щодо необхідності його розуміння в об'єктивному та суб'єктивному значенні. Надалі дисертант пропонує власне визначення такого права: в об'єктивному значенні воно являє собою сукупність норм, що регулюють відносини з приводу переходу прав і обов'язків померлого громадянина до інших осіб; у суб'єктивному значенні під правом спадкування права на земельну ділянку автор розуміє можливість особи бути покликаною до спадкоємства, а також її правомочності після прийняття спадщини. Дана позиція є спірною, оскільки зазначене визначення притаманне спадковому праву взагалі та не відображає особливості набуття прав саме на земельну ділянку на підставі спадкування. Тому визначення спадкового права на земельну ділянку як в об'єктивному, так і в суб'єктивному сенсі потребують уточнення.

2. Автор відстоює тезу про те, що для запобігання порушень права добросовісного набувача земельної ділянки, строк на прийняття спадкування права на земельну ділянку за законодавством України не повинен перевищувати строку позовної давності, що складає три роки. Як наслідок цього дисертант пропонує внести зміни до ч. 3 ст. 1272 Цивільного кодексу України. У той же час, автору варто навести додаткові аргументи щодо такої пропозиції, адже пролонгація строку на прийняття спадщини, у складі якої є права на землю, зачипатиме як права інших спадкоємців, так і кредиторів спадкодавця.

3. Дисертант протягом усього дослідження звертається до характеристики спадкодавця як особи, після смерті якої спадкоємці успадковують різноманітні права на землю. Так, на с. 90 стверджується, що спадкодавець є повноправним суб'єктом спадкового правовідношення. При цьому автор робить наголос на вольовому аспекті з боку спадкодавця, який є притаманним будь-якому виду спадкування. Надалі на с. 129 дисертант доходить висновку про те, що «...втративши у зв'язку зі смертю праводієздатність, спадкодавець втрачає й здатність бути суб'єктом правовідносин». Отже, автору варто пояснити, чи слід вважати спадкодавця суб'єктом спадкових правовідносин та з яких причин.

4. На с. 102 дисертаційного дослідження автор вказує про те, що «якщо новий заповіт, складений заповідачем, був визнаний недійсним, то відновлюється чинність попереднього заповіту». Надалі на с. 104 дисертант робить висновок про те, що «якщо новий заповіт, складений заповідачем, був визнаний недійсним, чинність попереднього заповіту не відновлюється, окрім випадків, встановлених законом». Відтак, автору варто визначитися, який з наведених ним висновків відповідає чинному законодавству України щодо чинності заповітів.

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку і не спростовують основного висновку про належний рівень проведеного дисертаційного дослідження, не зменшують його наукову цінність, носять уточнюючий характер і характер побажань.

Дисертація Уразовської Ольги Сергіївни «Спадкування права на земельну ділянку за законодавством України» є самостійним і завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують завдання з розвитку теорії цивільного та земельного права та внесення пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України у цій сфері.

Дисертація підготовлена за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Виходячи з викладеного, дисертація на тему «Спадкування права на земельну ділянку за законодавством України» відповідає вимогам п. п. 9, 11

Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а її автор Уразовська Ольга Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
економіко-правового факультету
Одеського національного
університету ім. І.І. Мечникова,
кандидат юридичних наук, доцент **В.В. Валах**

Вчений секретар ОНУ
імені І. І. Мечникова
к. х. н., доцент
Курандо С. В.

22.03.2019